

B O A Z U

©OVAT: Bálgosiid ovttastus, Irene Salmensuo, Stephanie C. Lefrère, Vesa Jurmäe, Kaisa Hurme, Tiina Pulska, Tanja Pyhäjärvi, Jussa Seurujärvi, Suomen Käskyön Museo - Timo Veijalainen, Seven-1.

Sisdoallu

Boazu	4
Boazodoallu	9
Bálgosat	10
Bálgosiid ovttastus	12
Árbevirolaš máhttu	16
Boazodoallojahki	18
Rátkagat	20
Guođoheapmi	23
Guottet	24
Boazobiebmu	26
Boazoturisma	27
Boazu gárvvoha	28
Boazodoallokultuvra eallá nanusin	29
Boazosánit	30

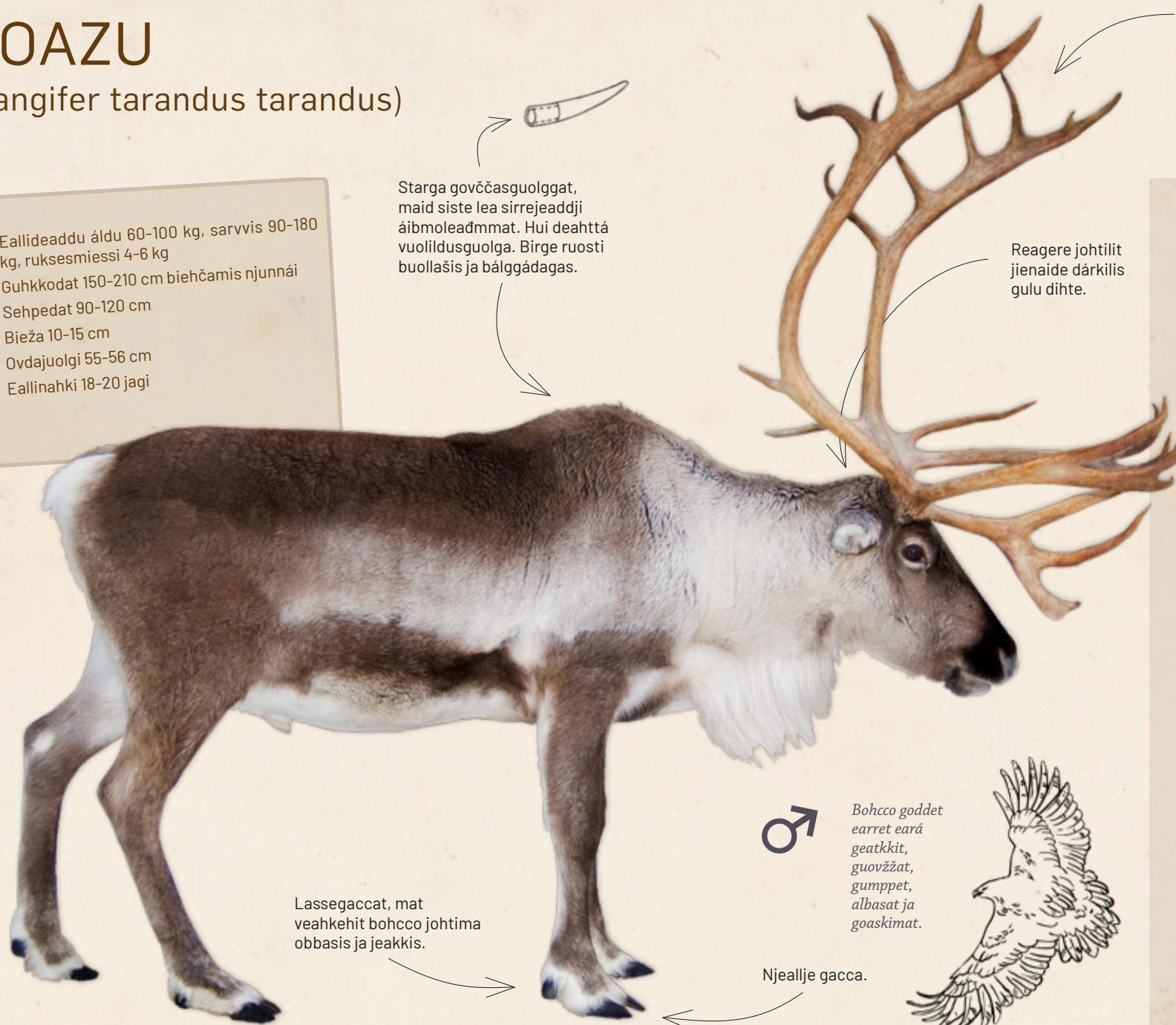
BÁLGOSIID OVTTASTUS

PL 8168 / Koskikatu 33 A 96101 Roavvenjárga
Puh. +358(0)16 331 6000, kirjaamo@paliskunnat.fi
paliskunnat.fi / pororeseptit.fi

BOAZU

(Rangifer tarandus tarandus)

- Eallideaddu áldu 60-100 kg, sarvis 90-180 kg, ruksesmiessi 4-6 kg
- Guhkkodat 150-210 cm biehčamis njunnái
- Sehpedit 90-120 cm
- Bieža 10-15 cm
- Ovdajuolgi 55-56 cm
- Eallinahki 18-20 jagi

Láhppá čorvviidis jahkásáčcat. Čoarvi šaddá geasset juoba 2 cm jándoris. Čoarvvit meroštallet bohco sajádagá ealus. Sarvát dáistalit čorvviiguin áldduin. Čoarvvit sturrot agi mielde dassázii ahte boazu boarásmuvvá.

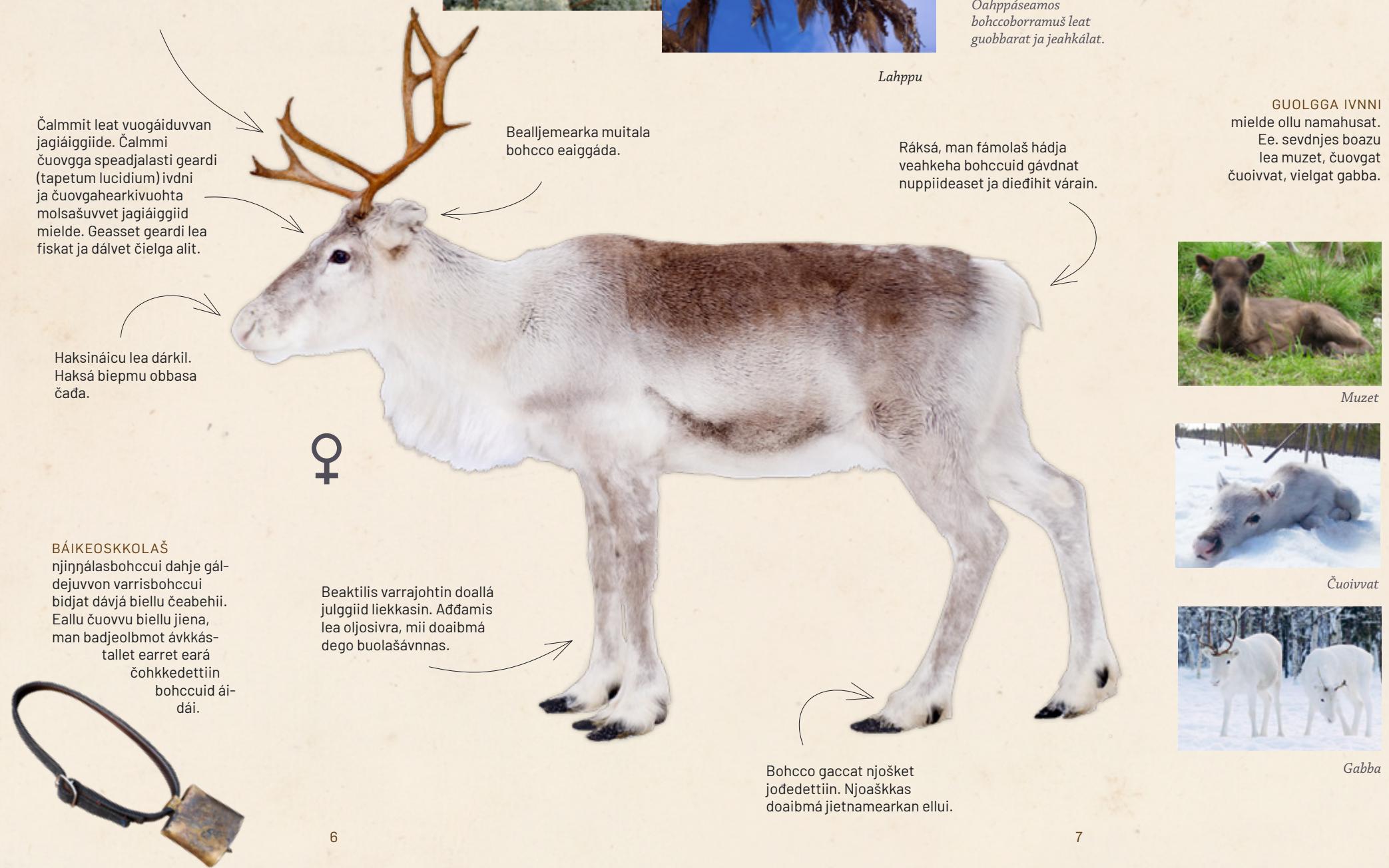
Boazu čiehkaris.

DÁS LEA MANNAN BOAZU

Gáhkárat

Bohcco gacca luottat

Geasset bohcot orrot duoggái.

Boazodoallu

*Boazodoallogouovllu viidotat lea
122 936 km² nappo 36 % olles
Suoma viidotagas.*

BOAZODOALLOGOUOVLU Iea lágas meroštallojuvvon guovlu, gos hárjehit boazodoalu. Bohccot ožzot guohut guovlus friija eanaeiggádanrievttis beroškeahttá. Boazodoalu rievttit ja geatnegasvuodat meroštallojuvvojít boazodoallágas.

Stáhta geatnegahtii jagis 1898 boazoeaiggádiid vuodđudit geográfalaš rájiin meroštallojuvvon bálgosiid. Juohke boazoeaiggát gullá osolažčan ovta bálgosii.

Borgemánus bohcot leat borggas.

- Eallibohccot leat boazodoallogouovlus sullii 200 000 njuovvanrátkagiid maŋjá.
- Njuovvanmearit molsašuvvet jahkásacčat luonddudili ja spiriid mielde.

Boazocagganáiddit cagget bohccuid mannamis válde-gotti ráji badjel dahje nuppi bálgosa beallái.

Bálgosat

Suoma boazodoalloguvlui gullá measta olles Lappi eanagoddi ja Pohjois-Pohjanmaa ja Kainuu eanagottiid davveoasit. Boazodoalloguoalu lea juhkojuvvon bálgosiidda, maid sturrodat molsašuddá.

JUOHKE bálgosa jođihä stivra, man ságadoallin doaibmá boazoisit, várreságadoallin várreboazoisit ja eará lahtuin njeallje bálgosa osolačča. Stivrra doaimbabadji lea golbma jagi. Boazoisit västida bálgosa doaimmain ja ovddasta bálgosa. Buot bálgosat leat Bálgoiid ovttastusa lahtut.

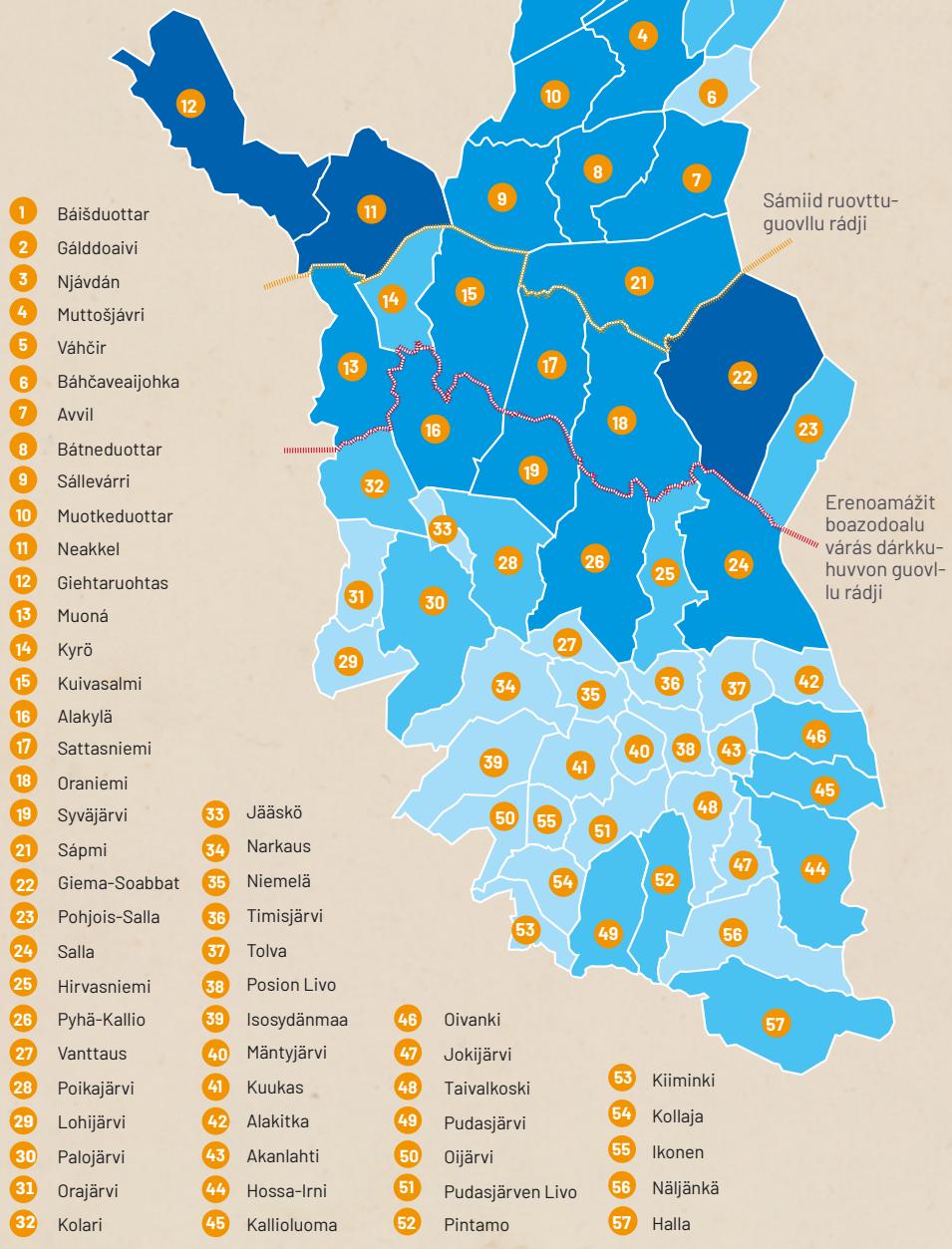
BÁLGGUS

- Boazodoalu regiovnnalaš ja hálddahuslaš ovttadat. Sturrodat molsašuddá.
- Bargun fuolahit bohccuin ja boazodoallobargguin.
- Hoavdan lea boazoisit.

Rátkagat

SUOMA BÁLGOSIID KÁRTA JAGIS 2020

Bálgoiid stuorámus
lobálaš boazolohku

500–2000

2001–5000

5001–8000

8001–12000

Bálgoiid ovttastus

Bálgoiid ovttastus lea boazodoalu stivren-, rávven- ja ásshedovdiorganisašuvdna.

BÁLGOSIID OVTTASTUS ovddida boazodoalu ja dan dutkamuša, čađaha boazodoalu guoski rávvema, dakhá álgagiid badjedili ja boazodoalu ovddidan dihte, dikšu boazodoalu čanastagaid eará servodahkii, bajás-doallá váldegotti rájiin boazocagganáiggiid, dohkkeha odđa bealljemearkkaid ja bajás-doallá bealljemearkkaregistera. Ovttastusa doaimma ruhtada Suoma stáhta.

ALIMUS MEARRIDEAD-DJI ORGÁNA LEA OVDDASTEADDJIČOAHKKIN, BOAZOPARLAMEANTA

- Čoahkkana jahkásaččat boazodoallojagi álggus, geassemánus
- Boazoisidat ovddastit bálgoiid
- Vállje 14 lahtu golbmajahkásaš badjái. Eanan- ja meahccedoalloministerija ja Sámdiggi nammadit iežaset ovddasteddjiid stivrii
- Giedħallá ee. jahkemuitalusaid ja ruhtadoallo- ja doaibmanplánaid.

DOAIMMA DEADDOČUOGGÁT

- Stuorru industriála eanageavaheami (ee. meahccedoalu, rukvedoaimma ja bieggafámu) boazodollui dagahan hehttehusaid unideapmi.
- Bohccuid dearvvašvuoda ja buresseadjima ovddideapmi dutkamuša ja doaimma ovddidemiin.
- Spiriid dagahan boazovahágiid hálddašeapmi ja geahpedeapmi.
- Boazodoalu gánnihanvuoda ovddideapmi buvttadeami, buktagiid ja márkaniid doarju bargguin.

ÁIDNALUNDDOT BOAZODUT-KANGÁRDI

Bálgoiid ovttastus bajásdoallá Anára Gápmasis máilmmis áidnalunddot Kutuharju dutkančorraga, man vuoden bargat dutkamušaid.

*Boazocagganáiddiit huksen ja fuolاهپمی
juova siste gáibida ollu barggu.*

STÁHTAID GASKASAŠ BOAZOCAGGANÁIDI

Boazodoalloguovllus lea sullii 2 000 km oktasaš eanarádjí golbma stáhtain.

Boazocaganáiddi Norgga ja Ruošša rájiin lea oktiibuot 1200 kilometra. Boazocaganáiddiit bajásdollet 50 Bálgosiid ovttastusa bálvalusas leahkki bargi 20 bálgosa guovllus. Váldegottiid rájiide huksejuvvon boazocaganáiddiit bargun lea cagga bohccuid johtima vierrostáhta beallái. Bálgosiid ovttastus fuolaha eana- ja meahcce-dallooministeriija bargogohčumis Norgga ja Ruošša rájiin leahkki áiddiid bajásdoallamis ja vuodđodivvumis.

Norggain áiddiin fuolahit juhkkojuvvon ovddasvástádusguovlluid mielde. Ruošša rájis boazocaganáiddi huksemis ja bajásdoallamis fuolaha Suopma.

Boazoáiddiit bajásdoallan davvin molsašuddi diliin lea hástaleaddji. Muhtin sajiin cagganáiddit johtet juovaid badjel. Nuppi dáfus áiddit sáhttet joygot dahje muohta ja bihci billistik áiddiid.

BOAZOEAIKGÁDAT OVDDIDIT EALÁHUSASET AKTIIVVALAČČAT

Boazodoallu lea boarráseamos ealáhus davimus Suomas, mii eallá ain na-nusin. Dan dihte giliin oidno ain suova, gos eará barggut ja birgenlähki gáldut eai jur gávdno. Beaivválaš badjedili bargguid lassin boazoeaiggádat barget jámma barggu buktagiid ja bálvalusaid olis. Váldeoágáboahtun leat boahtáñ bohcobierggu smávvaovddosdikšun ja boazoturisma. Bohccbierggu buvtta-deapmi, smávvaovddosdikšun ja turisma hábmeijit ealáhussií nana vuodu, man ala lea buorre hukset. Maiddái giehtadouji, skeanjabiergasiid ja mátkemuittuid vámhmašteapmi ja bohcco siidobuktagiid ávkkástallan buktet ođđa vejolašvuodaídai.

Badjeolbmo ámmát mieigá árbeviolaš máhttui

Badjeolbmo ámmát lea lundai vuogáiduvvan ja luondu dovdan. Eallin johtá jagiáiggiid, dálkkiiid ja guohtureatnamiid mielde, bohccó eavttuiguin. Mánát ožzot dávjá juo njuoratmánnán iežaset bealljemearkka.

SUOMAS BOHCCUID SÁHTTÁ eaiggáduššat boazodoallogoullus bissovaččat ássi Eurohpá ekonomijaguovllu álbmotlahtut, bálgosat ja Bálgoiid ovtastus. Bálgois lea ovdaostinvuoigtvuoha guovllus bohccuide, juos dat leat vuodimassii.

Boazoeaiggáda bohccuid mearri lea priváhta ášši, masa laktásit árbevierut ja jáhkut. Boazomeari jearadettiin ii oačcoge oktagear-dánis vástádusa. Vástádus lea dábálaččat mearritmeahttun, dego "leathan dat guovtte beal muora". Badjeolmmoš lea ámmátnamahus, man geavahit sihke almmáiolbmuin ja nissonolbmuin.

Suohpan lea árbeviolaš bargobierggas bohccuid njoarosteampmái.

- ❶ Okta boazoeaiggát oažžu oamas-tit eanemustá 500 bohcco.
- ❷ Boazoeaiggádat leat Suomas sullii 4 400, geain 40 % leat nissonolbmot.

Boazodoallu álggii goddebivddus

BOAZU LEA LODJUDUVVON Skandinávia vilda gottis. Álggus dat lei vuodgninboazun goddebivddus ja geassin- ja noađđeboazun. Bohccos ožzo bierggu ja mielkki ja maiddái ávdnasa biktasiidda ja bargovearjuide. Ná olbmot sáhtte ássat Suoma davimus guovluin áramus ássanhistorjjá rájes.

Dáláágásaš boazodoallu álggii gaskaáigge loahpas. Sápmelaččat guođohišgohte bohcuid ja johte daiguin jagiáiggiid mielde. Maiddái suopmelaččat oččodedje boazodoalu árrat ja gárgehedje dan heivvolažan iežaset dárbbuide.

Dálá boazodoallomállet leat oyddiduvvon juohke guovllu sierraiešvuodaide, dego eana-ásaiduvvan- ja luonddudiliide heivvoleamosin.

Boazodoallojahki álgá

1.6.

Boazodoalu vuodđu lea davvin luondu. Hohpoleamos bargobajit leat geasse-suoidnemánu miessemearkun ja rátkagat, mat leat čakčamánu loahpas gitta guovddášdálvái.

GEASSET MEARKUT MISIID

Boazodoallojahki álgá geassemánu álgus. Boazu guohtu geasset veaiddalis ja geahččala garvit divrriid. Bohccot borgádit ja čoarvvit šaddet fárta. Guovddášegeassit divrrit čohkkejtit bohccuid duoddariidda ja jekkiide.

Dán luonddufenomena ávkkástallett badje-bargguin: ealuid jođihit mehcuin áiddiide miessemearkuma várás. Bohccud čohkken dáhpáhuvvá eatnama mielde: vácci, njealejuvllagiigui dahje helikopteriin. Bohccuid gps-báttit veahkehít ealuid ohcama mehciin. Miessemearkun álgá dábálaččat eas-ka eahkedis dahje iħkku go čoasku, amaset bohccot gillát báhkain.

*Dálveguolga borgáda borgegulgii.
Boazu šaddada čorvviidis sáhpánnjuola
ravssáin, mii lea mayjejulggiin.*

*Bealljemearkka lassin bohccos sáhttá geavahit
bilttá dahje čeabetbátti lassemearkan.*

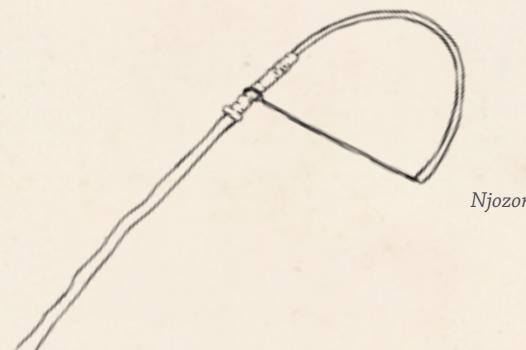
JUOHKE BOAZOEAIKGÁDIS Iea bealljemearkka. Bealljemearkka sánit leat 21 ja geavahusas leahkki bealljemearkkat sullii 12 000. Ođđa mearkaid gárget dárbbu mielde. Bealljemearkaid lohkan álgá bohcco olgeš beallji geažis. Vuos mualtuvo válodosánit ja dan manjá earát.

MIESSEMEARKUMA BARGGUT

- Misiid dohppejtit gitta áiddis giedäiguin, njozonin dahje suohpaniin.
- Misiid gilkorastet nummirigilkoriin ja luitet čuovvut álddus.
- Čállit bajás, gean álddu guđege nummirastojuvvon miessi čuovvu.
- Dohppet misiid gitta ja merkejvovo bastilis niibbiin oamasteaddji mearkka beljiide.

*"Olgeš hoajka, sárggis ovddal.
Gurut guobir, gieška ja gieškka sisá."*

*Guokte
iešguđetlágan
bealljemearkka
ja daid sánit.*

*"Olgeš lottegazza. Gurut alddas,
vatnja mayil ja bihtá ovddal."*

Testosterovdna nanne sarvá niskki ragatáigge. Sarvát leat hámálaččat ja gergosat dáilstalit. Olbmot berrejít garvit bohccuid ragatáigge.

Čavčča rátkagat

*Čakčat lea ragat nappo bohccuid gieibmeáigi. Sarvvis čohkke álddui-
guin alcceš čorraga, man dat čuovvu dárkilit. Sarváid doarrun ja
čorvviid skállan dáká áldduid gieimmi ovttaáigásazžan ja maiddái
giđa guotteha. Ragaha mayjá sarvvis lahppá čorvviidis.*

ÁLDDUIN GILVALEADDJI sarvát čohkkeit alcceaset čorraga ja guođohit dan bala-
hahkkásat. Badjebagguin dan ávkáastallet go čohkkeit bohccuid rátkagiidda. Čohkken álgá dábálaččat čakča-golggotmánus. Čohkkemis geavahit guđege eatnamii ja luonddudillái heivvoláš vearju: barguid bargat vácci, nealjejuvllagiiguin, skohteriiguin dahje helikopteriin. Maiddái boazobeatná-
giid geavahit veahkkin bohccuid čohkkemis ja guođoheamis.

Boazu mielamiel borramus lea guoppar.

Rátcka lea bálkábeaivi.

RÁTKAGA DÁHPÁHUSAT

- ❖ Bohccuid vuojehit čorragiin girdnui, gos njuovvanbohccuid rátkit eallibohccuin kontoriidda nappo unnit áiddiide.
- ❖ Eallibohccuid lohkat ja dálkkodit parasihtaid várds. Lohkan dárkkuha áiddis gieđahallojuvvon bohccuid merkema logahallamii.
- ❖ Bohcco dohpet gitta, dan bealljemearkka lohkat ja almmuhit lohkái, gií merke bohcco lohkandávalii.
- ❖ Bohcco siidoguolggaise sárget lohkanmearkkaid, vai diehtit ahte dat leat lohkojuvvon.
- ❖ Lohkandávvala dieđut sirdojuvvojít bágosa boazologahallamii, mas oaidná eaiiggádiid ja bágosa boazomeari.

Boazologahallamii merkejuvvon bohcco guolggaise sárgejuvvo lohkanmearka.

Dálvet bohccuid guođohit

Boazu lea vuogáiduvvan galbmasii ja muohntagii. Gacca hápmi dahká vejolažjan johtima obbasis. Juolggit bissot suuttisin beaktilis varrajohtima ja buolašávdnasa láhkai doaibmi oljosivrra dihte.

BOHCCUID DÁLVEGUOLGA lea hui deahttá. Boazu birge garra buollašisge. Go bieggá, de boazu jorgala sealggi biggii, vai suddje oaivvi, gos ii leat nu assás guolga.

Boazu sáhttá čiegardit dálvet biepmu juoba badjelaš mehtera obbasa vuolle. Boazu borrá 300–400 iešguđet šattu. Dálvi lea hástaleaddji áigi bohccui, dat sáhttá manahit juoba 20 % čavčča deattus. Bohccuid buresveadjimis fuolahit lassebiebmamiin dálvet dárbu mielde.

Bohccuid dálveguodoheames ávkkástal-lat mánnggalágan vugiid. Siidda guođohit skohteriiguin ja beatnagiiguin. Bearrašat, sogat ja gilit hábmejit siiddaid, mat dikšot ja guođohit bohccuid ovttas. Muhtin bálgosiin bohccuid guođohit ovttas. Muhtimat čohkkejtit bohccuideaset áiddiid sisá dálvái. Boazodoallohámít leat vuogáiduvvan juohke bálgosa luonddudiliid ja eará eana-geavaheami mielde.

Giđđa – válborbeaivvi riegáda vuosttaš miessi

Giđđat bohccot ohcet biepmu lahppovuvddiin cuojo alde. Guotteha alimus muddu lea miessemánuš.

*Bohcco goikebiergu lea
giđđadálvvi hersko.*

Ruksesmiessi

MIESSI LEA RIEGÁDETTIIN sorjavaš álldus mielkis. Unna miessi ceavzá vuosttaš eallinovahkuin ruškes buiddi ja deahhta dorkka dihte. Misiid riegádandeaddu šaddá guovtgeardásažan juo vuosttaš mónotbají áigge. Maiddái čoarvvit šaddagohtet juo vuosttaš eallinovahkuid áigge. Áldu láhppá čorvviidis guotteha manjá.

Giđđat goikadit bohcco goikebiergu. Sál-tejuvvon biergguid hengejít saddjás báikái seaidnegurrii dahje gáhtu ala ja suddjejít firpmiin. Giđđabeaivváš ja buolaš giksadit bierggu. Goikebiergu lea erenomáš buorre niesti ja seailu bureas. Goikadeapmái heive duše davi dálkkádat.

Boazu lea dearvvašlaš biebmu

BOHCCOBIERGGUS LEAT finna láhput, man dihte dat lea smievris, dat giksá johtilit ja suddá álkit. Bohcco čielgái, náhki vuollái boahtti vuoa gohčodit buoidin. Dan geavahit steikemii ja vuosšamii. Bierggu lassin bohcco váibmu, vuovivas, manimuš, njuovčča, buoidi, varra ja mielki leat erenomáš buorre biebmu.

Bohccobierggu divraseamos oasit leat savodeahkit ja čoarbbealli. Savodeahkki lea buorre biffaborramuš. Čoarbbealli lea buoremus suovasbiergu. Buorre steaikabierggut leat čoarbbeali lassin čoamohas ja ovdáčielgi. Buot bohcco osiid sáhttá goikadit goikebiergun.

Gassa, lávcca lágan bohccomielkki leat dolin juhkan ja das leat bargan vuosttá ja vuoya. Bohccomielki sistisdoallá juoba golbma geardde eanet energiija go gusamielki. Dán áigge bohccomielkki eai jur geavat biebmun, muho dan ávkkástallet earret eará ávnناسin kosmetihkas.

Stuorámus oassi Suomas njuvvojuvvon bohccuin leat miesit, mat leat eallán olles eallimeaset dušše luonddubiepmuin. Bohccobierggu sáhttá oastit gávppiid lassin njuolga boazodoallis. Buoremus áigi bohccobiergu oastimii lea golggot-skábmamánnu, goas leat eanemus rátkagat.

Lappi Bohcco birgui, Lappi Bohcco goikeburgui ja Lappi Bohcco galbmasuovasbirgui lea mieđihuuvvon EU nammasuodji. Namma-suodji addá lasseárvvu árbevirolaš buktagiidda.

BOHCCOBIERGU LEA DEARVVAŠLAŠ

- Beallevuddjii
- Buorre vuodjasivračoahkkádus
- Ollu proteiinnat
- Valjít vitamiinnat ja minerála- ja binnánašávdnasat

Boazu lea muosáhus

BOAZU LEA Lappi dovdosamos mearka ja guovddás turismma geassinfápmodahkki. Turisma fállá ollu vejolašvuodaid boazoeaig-gádiidda. Boazoprográmmabálvalusat leat loktanan oktan boazoealáhusa ekonomalaš guovddášdahkkin. Lassin boazoeaiggádat ožzot lassedietnasa dahkamin ja vuovdimin giehtaduiid ja mákemuittuid dahje din geavuhuvvon materiálaid. Turisma lea maiddái lasihan bohccobierggu jearru ja dan bokte maiddái fáladaga restoráñjain.

Giđđadálvvi heargegilvvhallamiin leat guhkes árbieverut. Varrisbohcco trenen gilvohearin válđá ollu áiggi ja jearrá gierdevašvuoda. Gilvobají njunušmuddu leat Gonagasgilvvut. Heargegilvvuid ordnejít Suomen porokilpalijat ry ja báikkálaš searvvit.

Boazu gárvvoha

BOHCCO GUOLGA lea iešguđet oasis bohccó earálagan ja fállá mánggaid geavahanvejolašvuodaid. Ovdamearkan gápmagiid goarrut gápmasiin, mii gierdá bures.

Duollji sáhttá goikadit olgun seainnis: Dalle náhkí buoidi goiká čáhcejehkki geardin.

Ná ráhkaduvvon duollji lea árbevirolaš oadđinvuloš lávus. Duolljis oažžut maiddái sistti, go dan oste omd. osttuiguin. Industriija vugiin bohccoduoljis oažžu dimis aniliidnanáhki ja sameahalaš boazosuede. Mátkemuitun ja číkjan heive industrijalaččat giedahallouvvon duollji.

BOAZU LEA MÁNGGABEALAT GIEHTADUODJEMATERIÁLA

- Gápmasiin goikkeiid, gahpiriid, gistáid ja kittuid.
- Oaivenáhkis gállohiid.
- Sistts anorakkiid, buvssaid, niesteseahkaid ja seahkaid
- Gaccain ja dávttiin činjaid
- Čoarvvís ee. suohpana gielaid ja hearvvaid niibbiide ja guvssiide.
- Gámasuinniid geavahit goikkeiid siste.

Suotnaárpu ja sistts
ráhkaduvvon suorbmagoadit.

28

Boazodoallolkultuvra eallá nanusin

Boazodoallu lea sohkuolvvas nubbái sirdašuvvi, lundai vuodđduuvvi árbevirolaš ealáhus ja badjebearrašii dat lea olles eallin. Dat bajásdoallá sáme-gielaid ja sápmelaš ja davvisuopmelaš historjjálaš ja áidnalunddot badjekultu-vrra.

BOHCCUID JA LUONDDUDILI guoskevaš sátnerádjú lea viiddis. Boazodoallosánit leat geavahusas árgabeavvís. Boazu lea beassan dábalaš dadjanvugiide. Dávjá gullá hállamin ovdamearkan bohccogužamis, man geavahit mihttoovttadahkan sullii cieža kilomehte-

*Davvi-Norgga Álaheajus
gávdnon báktesárgumat
leat duháhiid jagiid
boarrásat ja čájehit
bohccuid dahje gottiid
bivdoáiddiid.*

29

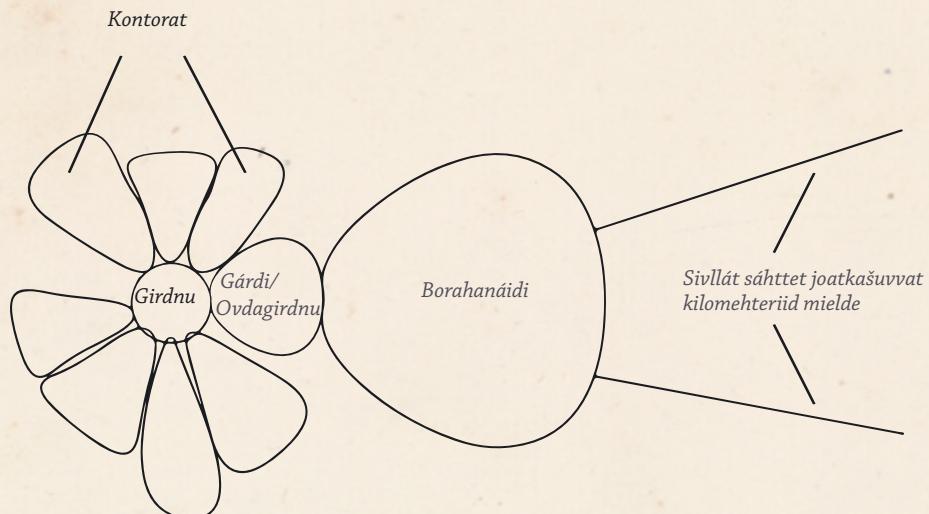
ra mátkkis. "Boazu oahpaha" -dadjamin mui-talit dan, mo eallin ii mana álo olbmo plánaid mielde. Davi dáiddárat leat geavahan áiggijid čáda bohccó dáidagisttiset sihke materiálan ja fáddán.

Bigálusgárdi

Leanggat

*Bohccuid čohkkeit áidái sivlláid vehkiin.
Govas gárddi oasit.
Áiddi osiid namahusat molsašuvvet guovluid mielde.*

Boazosánit

Eallu Elo
Čohkken Etto
Sarvvis Hirvas
Heargi Härkä
Gurgástat Jotos, rannio
Johtin Jutaaminen
Gálbbenjunni Kalppinokka
Čoallat Keloa
Girdnu Kirnu
Kontor Konttori
Guobir Kopara
Goasohas Kosate
Golggot Kulvakko
Gottodas Kunteus
Luosttat Luostakka
Máhkan Maakkana
Muzet Musikki
Námmekoarvvit Naamasarvet
Nammaláhpan Nimiloppu
Nulpo Nulppo

Bálgat Palkia
Čora Parttio
Geažotbeallji Peura
Rávis Raavas
Girjját Rooki
Ruovgat Roukua
Ruškkut Rusakka
Ragat Rykimä
Divreáigi Räkkä
Dápmat Taamoa
Noađđeheargi Takkahärkä
Čora Tokka
Varit Urakka
Áldu Vaadin
Gabba, jievia Valkko
Veaittalassii Veiti
Vuonjal Vuonelo
Vuobirs Vuorso

